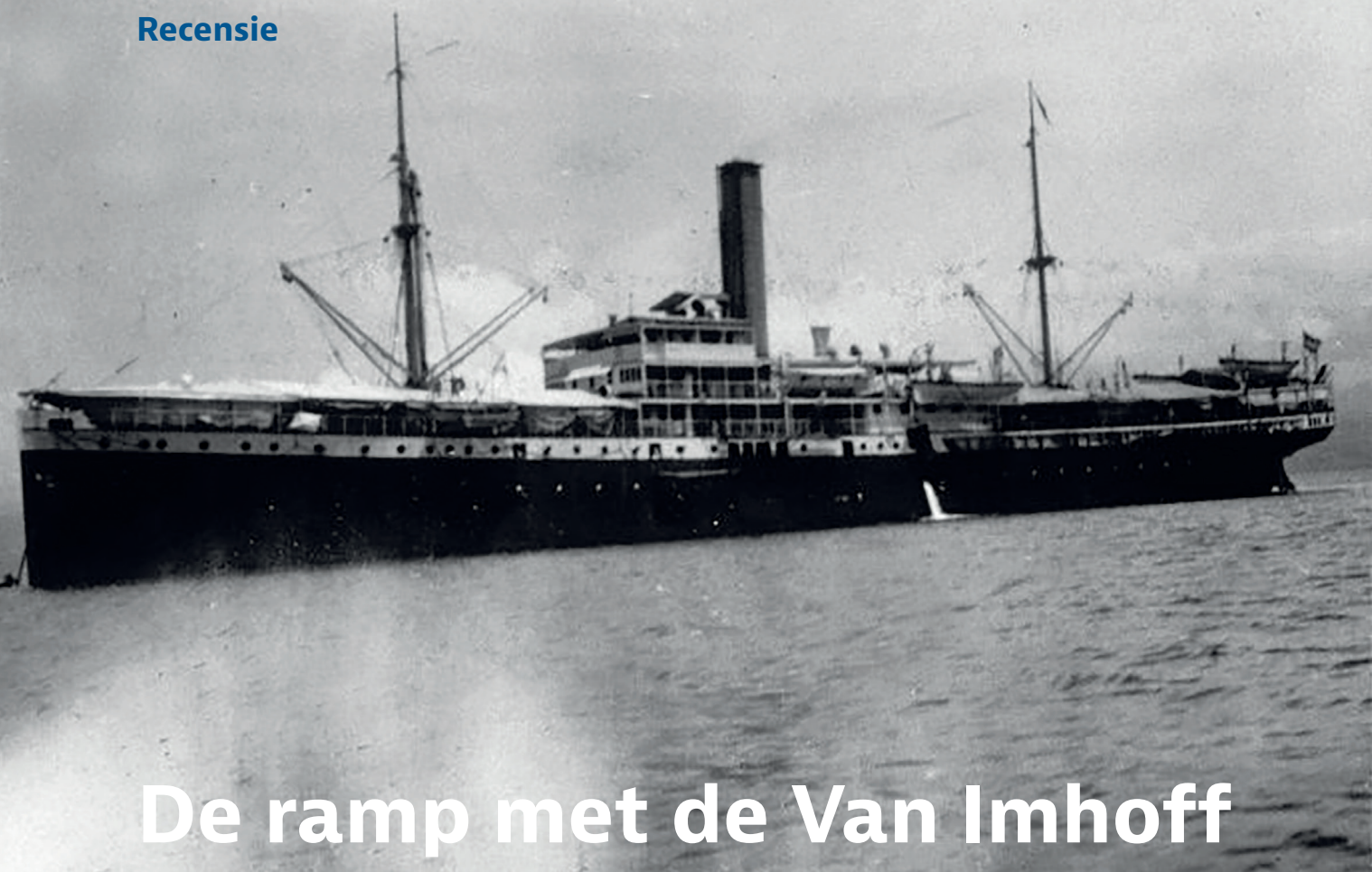

(Foto: collectie Wereldmuseum)

Op 9 oktober 2025 jl. nam de minister van Defensie het boek 'De ramp met de Van Imhoff en het lot van de Duitse burgers in Nederlands-Indië, 1940-1945' in ontvangst en sprak namens het kabinet excuses uit voor de gebeurtenissen tijdens de ramp waarbij 411 Duitse en Oostenrijkse geïnterneerde burgers om het leven kwamen. De excuses zijn gemaakt over, 'het ontbreken van deugdelijke reddingspogingen en dat niet eerder rekenschap is afgelegd over het handelen van de Nederlandse autoriteiten.' Het boek is de conclusie van een onderzoek naar de ramp dat in 2022 door de ministeries van Binnenlandse Zaken en Defensie werd opgedragen aan het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH).

De ramp

De Van Imhoff behoorde tot één van de drie schepen die tijdens de Tweede Wereldoorlog Duitse geïnterneerden vanuit Nederlands-Indië moest overbrengen naar India. Toen het schip op 18 januari 1942 van Sumatra vertrok, had het naast de bemanning en een militair bewakingsdetachement ook 473 Duitsers aan boord. Een dag later werd het schip op zee door een Japans verkenningsvliegtuig aangevallen. De aanval - een gelegenheidsdoel volgens de schrijvers - had geen directe treffers, maar bracht wel schade aan het schip waardoor het water innam en langzaam begon te zinken. Een aantal uur na de aanval gaf de gezagvoerder opdracht de reddingsloepen te vieren waarop de voltallige bemanning en het bewakingsdetachement het schip verlieten, met nog vele plaatsen onbezet in de boten. Alle Duitsers, onderdeks opgesloten

in met prikkeldraad omgeven kooien, werden achtergelaten. Toen zij zichzelf hadden bevrijd, troffen zij slechts één reddingsboot en een werkbootje aan. De bijna 500 Duitsers trachten het schip te verlaten en zichzelf te redden met alles wat dreef.

Met de reddingsactie van de *Pief*, *Boelangan*, en een *Catalina* van de MLD reageerde admiraal C.E.L. Helfrich, Commandant Zeemacht van Nederlands-Indië, weliswaar op de noodseinen, maar het onderzoek concludeert dat de instructie voor de redding inhield te prioriteren tussen het redden van Nederlanders en Duitsers, en dat bovendien alleen 'betrouwbare Duitsers' gered mochten worden. Die instructie resulteerde erin dat de *Boelangan*, die inderdaad Duitse drenkelingen aantrof (en overigens tegelijkertijd onder een Japanse luchtaanval kwam), niemand aan

boord nam. Een origineel codebericht is nooit gevonden, maar de onderzoekers zien voldoende aanleiding dat dit inderdaad de opdracht moet zijn geweest. Volgens de auteurs is Helfrich, die in 1962 overleed, zelf nooit hierover aan de tand gevoeld.

Het merendeel van de Duitsers kwam om op zee. Een klein aantal (het boek noemt 68 en 65, van de 473, maar zegt ook dat er 411 Duitsers zijn omgekomen) wist met de reddingsboot, het werkbootje en een aantal vloten een paar dagen na de ramp het eiland Nias te bereiken.

Het onderzoek

De onderzoeksopdracht betrof breed onderzoek naar de ramp, met nadruk op een persoonlijke benadering van de slachtoffers, de toedracht en nasleep van de ramp, waaronder de omgang ermee door de autoriteiten. De eerste zes hoofdstukken geven dan ook een brede context waarin de ramp uiteindelijk heeft kunnen plaatsvinden. De onderzoekers beschrijven onder meer de opkomst en de invloed van het nationaalsocialistische gedachtengoed in de Archipel en hoe ondanks eeuwenlange integratie van Duitsers de angst voor een vijfde colonne een blik-vernauwende werking had waardoor individuen niet anders dan naar nationaliteit werden beoordeeld. En naast het interneringsproces van Duitsers, komt ook de organisatie van de scheepvaart in oorlogstijd – dat onderstreept dat de Van Imhoff ten tijde van de ramp onder gezag van de marine stond – en in het bijzonder de inname van de negentien Duits gevlagde schepen aan bod.

Eén hoofdstuk (7) beschrijft de gebeurtenissen tijdens de ramp zelf, inclusief de aanloop waarin de Van Imhoff wordt gecharterd, het aan boord nemen van de geïnterneerden alsook diens toestand. De gedetailleerde reconstructie is opgebouwd uit verschillende invalshoeken, onder meer met herinneringen en verklaringen van betrokken personen. De auteurs geven daarbij ook aan dat het menselijk geheugen soms misleidend kan zijn over gebeurtenissen die lang geleden hebben plaatsgevonden. Waren bijvoorbeeld de sleutels van de kooien nou wel of niet naar de Duitsers gegooid, of was er in de sloepenrol rekening gehouden met de geïnterneerden?

Hoofdstuk 8 (samen met hoofdstuk 1) beschrijft de vooral financiële, juridische en publicitaire nasleep van de ramp, hoe het tot op heden telkens onder de aandacht bleef (waaronder de publicaties van Van Heekeren (Batavia seint: Berlijn) en in het werk van Bezemer, de aandacht in de Duitse media en de (geweigerde) documentaires en hoe autoriteiten hierop reageerden. De onderzoekers beschrijven hoe de Nederlandse autoriteiten omgingen met de

‘De brede context neemt de lezer heel goed mee in de historische ontwikkelingen’

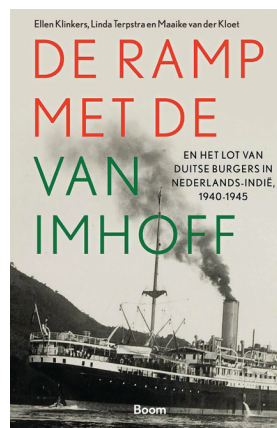
‘Volgens de auteurs is Helfrich, die in 1962 overleed, zelf nooit hierover aan de tand gevoeld’

nasleep van de ramp, waaronder de strijd over het ‘zoen-geld’ dat door de KPM aan Duitsland was betaald en de KPM vergeefs probeerde te verhalen op de Nederlandse overheid, de gevoeligheid van de ramp in de diplomatieke relatie met de Duitse overheid en de weinig inspannende medewerking van Nederland aan Duits strafrechtelijk onderzoek. Overigens betreft dit boek historisch onderzoek en gaat (daarom) niet uitgebreid in op juridische analyses over de ramp. De conclusie dat op verschillende momenten tekort is geschoten bij de redding stipt het recht hier en daar wel aan maar laat een juridische verdieping, bijvoorbeeld over de werkingssfeer van de toen geldende verdragen en internationaal recht met betrekking tot de reddingsplicht van personen tijdens oorlogstijd, grotendeels op de achtergrond.

Zeer toegankelijk onderzoek

De keuze om het onderzoek in boekvorm te gieten heeft geresulteerd in een heel toegankelijk en zeer leesbaar ‘rapport van onderzoek’ naar de ramp. De brede context neemt de lezer heel goed mee in de historische ontwikkelingen en mind-set waarin de ramp heeft plaatsgevonden. Het geeft daarmee ook goed aan hoe grote ontwikkelingen van invloed kunnen zijn op individuele dynamieken zoals de acties en reacties op een ramp zoals de *Van Imhoff*. De schrijvers weten van de grote ontwikkelingen te duiken naar gedetailleerde minuut-tot-minuut situaties. Het gebruik van persoonlijke geschiedenissen van betrokken individuen bij de ramp, geven bovendien een persoonlijk gezicht aan de gebeurtenissen. Wel neemt de vorm naar mijn mening mogelijk iets weg van een zekere zakelijkheid dat men misschien ook wel verwacht van een rapport van onderzoek naar een ramp. Desalniettemin, of juist daardoor, is dit een zeer aan te raden werk.

KTZ (LD) mr. dr. M.D. Fink

De ramp met de Van Imhoff
en het lot van Duitse burgers in Nederlands-Indië, 1940-1945
Auteur: Ellen Klinkers, Linda Terpstra & Maaïke van der Kloet
Uitgever: Boom Uitgevers (Amsterdam 2025)
Omvang: 400 blz
Prijs: € 39,90
ISBN: 9789024467433